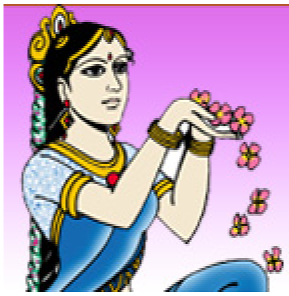

ఈ నెల ప్రత్యేకం

దాశరథి దృక్పథం - ఒక సమాలోచన

- గొల్లపూడి మారుతీరావు.

(ఇటీవల జరిగిన తానా సభల్లో చదివిన ప్రసంగపాఠం)

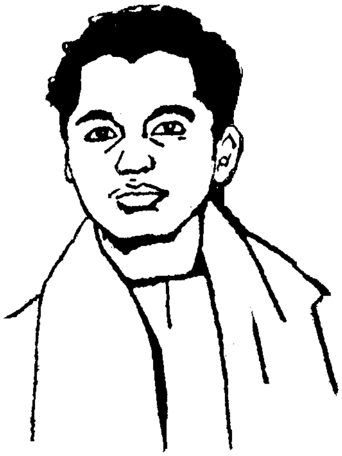

నా పదిహేడవ ఏట మొదటిసారిగా దాశరథిగారిని ఆంధ్రావిశ్వవిద్యాలయంలో చూశాను. ఆయన కవిత విన్నాను. ఆయనకి అప్పుడు ముప్పై ఏళ్ళు. మరో మూడు దశాబ్దాల పాటు ఆయనతో - ఆయన పని చేసిన అన్ని రంగాలలో సాహచర్యం సాధ్యమయింది. ఆయన్ని తలచుకుంటేనే హృదయం ఆనందంతో, ఆత్మీయతతో ఆర్ద్రమవుతుంది. అది ఆయన వ్యక్తిత్వం. ఆయన కవిత్వాన్ని తలుచుకుంటే హృదయం ఆవేశంతో, ఆనందంతో, దేశభక్తితో, స్వాతంత్ర్య స్ఫూర్తితో ఉర్రూతలూగుతుంది. అది ఆయన సాహితీ వ్యక్తిత్వం.

జీవితాంతం నన్ను సాదరంగా తమ్ముడూ, అబ్బాయ్ అని పిలిచిన సౌజన్య మూర్తి. జీవితాంతం తను నమ్మిన నిజాలకు పోరాటం ఆపని యోధుడు. తనని తాను రక్షించుకోవడం తెలీని అమాయకుడు. జీవితం చక్కపెట్టుకోవడం తెలీని నిజాయితీపరుడు. బొత్తిగా లౌక్యం తెలీని మనిషి. జీవితంలో తారసపడిన మనుషుల్ని నిండైన మనస్సుతో ఆహ్వానించి, వారి అండన నిలిచిన అద్భుతమైన స్నేహితుడు. అన్న. ఆప్తుడు.

ఈ వాక్యాలు మరే కవికీ నేను వ్రాయను. కవుల వ్యక్తిత్వ పట్టకంలో చూస్తే - ఏ కవికీ ఇన్ని అందమయిన రంగుల పొందిక కుదరదు. కారణం-ఆయన నమ్మింది రాశాడు. నమ్మి రాశాడు. నమ్మించడానికి రాయలేదు. నమ్మకంతో రాశాడు. ఈ మాటలు 'ఇజాలు' భుజాల కెత్తుకున్న చాలామంది మహాకవులు విషయంలో నిర్భయంగా నేనను. ఇది స్వానుభవంతో చెపుతున్న మాటలు.

ఈ వ్యాసం ఓ మహాకవికి నేను సమర్పించే నివాళి కాదు. ఇచ్చే కితాబు కాదు. అది ఆయనకి అవసరంలేదు. గత 56 సంవత్సరాలలో నన్ను బాగా ఆకర్షించిన మూడు గేయాలను అప్పుడప్పుడు నా డైరీల్లో రాసుకున్నాను. వాటిలో ఇద్దరు కవులెవరో అప్పుడు తెలీదు. ఇప్పుడూ తెలీదు. ఒకాయన తెలుసు. ఆయన కవిత తెలుసు. ఆయన దాశరథి. ఆ గేయం ఇది:

కొత్తపాట పేరుతో చెత్త పాట పాడకు
కొత్తదనం పేరుతో రిత్తదనం పెంచకు
గుడ్డ విడిచి నడ్డి విరిచి
రోడ్డు మీద నడవకు
ఇజాలతో భుజం కలిపి

నిజం దాచ చూడకు

హింస నుంచి సమ సమాజ

హంస ఉద్భవించుననే

అసత్యాన్ని నమ్మకు

హంతకుడవు కాబోకు

దురదృష్టం ఏమిటంటే దాశరధిగారు బతికున్న కాలంలో ఈ గేయం నా చేతికి రాలేదు. మేమిద్దరం రేడియోలో, సినీమాల్లో కలిసి పనిచేశాం. మిత్రులుగా కలిసి తిరిగాం. సభల్లో పాల్గొన్నాం. కానీ ఈ గేయాన్ని నేనప్పుడు చదవలేదు. చదివితే ఆయన దగ్గర కూర్చుని 'గుడ్డ విడిచి, నడ్డివిరిచి రోడ్డు మీద నడిచిన' కవులెవరు అన్నగారూ అని అడిగేవాడిని. బహుశా గుడ్డవిడిచిన కవులుగా దిగంబర కవులు, కవిత్వానికి నడ్డివిరిచానని చెప్పుకున్న కవిగా శ్రీ శ్రీ ఆయనమనస్సులో ఉండి ఉంటారని మనం భావించాలి. వారంతా ఇక 'ఇజా'నికి కట్టుబడ్డ కవులు కనుక, దాశరధిగారు 'ఇజం' మీదే ధ్వజం ఎత్తారు కనుక.

ఈ కోణంలో ఈ ఆలోచనకు case study యే ఈ ప్రసంగం.

'Ism' అంటే ఆక్స్‌ఫర్డ్ డిక్షనరీ ఏం చెపుతోందంటే used to refer to a set of ideas or systems of beliefs or behaviours అంటూ బ్రాకెట్లో usually disapproving అని పేర్కొంది. ఇంకా disapproving అన్న మాటని మనం సీరియస్‌గా తీసుకోమేమోనని నిఘంటుకారుడు భయపడి ఆ మాటని ఇటాలిక్స్‌లో వేశాడు. సాధారణంగా మనం అంగీకరించని, అంగీకరించలేని కొన్ని ఆలోచనలు - ఆ ఆలోచనలకు కట్టుబడి ఉండే ఏ ప్రక్రియ అయినా 'యిజం' కిందకి వస్తుంది.

అంటే - రచన ప్రారంభించేటప్పటికే రచయిత ఆయా నమ్మకాల మీద తనదయిన విముఖతని ఏర్పరచుకుని - ఆ దృష్టితోనే సమస్యల్నీ, జీవితాన్నీ, జీవనాన్నీ, ఆలోచనల్నీ, ఆవేశాన్నీ - నిర్దేశించడాన్ని ఈ 'యిజం'కు కట్టుబడి ఉండడం అన్నమాట. ఇక్కడో వివరణ. కొన్ని సిద్ధాంతాలను విశ్లేషించి - ఆ నిర్ణయాలకో, ఆ అభిప్రాయాలకో చేరడం 'యిజం' కాదు. ఆ అభిప్రాయాల నుంచి ప్రయాణాన్ని ప్రారంభించడం యిజం. ఆ నిజాల మీద నమ్మకంలేని లేదా మరో నిర్దిష్టమయిన సిద్ధాంతాల మీదే నమ్మకం ఉన్న రచయిత ఆ దృష్టితోనే రచనని సాగించడం. It is like wearing a coloured glass even before you judge the colour of – say – a flower. .

నిష్పాక్షికమైన దృక్పథమో, అభిప్రాయమో ఏర్పడడానికి ముందు మన మనస్సులో ఏర్పరచుకున్న pre-conceived notion ని పక్కన పెట్టాలన్నది దాశరధి ఉద్దేశం.

ఎందుకంటే an "ism' pre-supposes the end even before it addresses itself to the problem.

ఇజానికి కట్టుబడ్డ రచయిత మొదటి పోరాటం తను చెప్పే నిజం మీద కాదు. తను నమ్మే యిజం కోసం. తను ఎంచుకున్న మార్గాన్ని అంగీకరించేటట్టు చేయడం కోసం. సమాజంలో జరిగే అన్యాయం దృష్ట్యా ఈ దృక్పథం అవసరమనే తన ఆలోచనకి పాఠకుడి సమ్మతిని కోరుతున్నాడు. He is advocating for the process and not as much for the goal.

అయితే - అన్యాయానికో, అనర్థానికో, అక్రమానికో, పీడనకో, దురదృష్టానికో, నిస్సహాతకో రూపు దిద్దే కవి సిద్ధాంతానికి కట్టుబడనక్కరలేదు. ఆ నిజానికి బద్ధుడయితే చాలు.

ఇక్కడ ఇద్దరు కవులని సాక్ష్యం తెచ్చుకోవాలని ఉంది.

"తాజ్ మహల్ నిర్మాణానికి రాళ్ళెత్తిన కూలీలెవ్వరు?" అన్నారు నూరేళ్ళ కిందట పుట్టిన ఓ కవి - శ్రీ శ్రీ ఈ గేయాన్ని ఎంత మంది వల్లించారో చెప్పలేం. ఈయన 'ఇజం' కవి.

"ఒక్కొక్క రాతిలో నిమిడియున్నవి షాజహాను భూభుక్కు నెడందలో నుడికిపోయిన రక్తపుంజుక్కలలోని చక్కదనమ్ము" అన్నారో కవి. ఆయన జాషువా.

ఇద్దరిదీ దృష్టి బేధం. ఒకాయన ప్రపంచ అద్భుతాలలో ఒకటయిన కట్టడం వెనక శ్రమని చూశాడు. మరొకాయన కట్టిన వ్యక్తి అభిరుచిని చూశాడు. ఒకాయన చూసే ముందే తన దృష్టిని నిర్దేశించుకున్నాడు. మరొకాయన కనిపించింది కనిపించినట్టూ చూశాడు. ఒకటి యిజం. రెండవది కేవలం నిజం.

అలాగని జాషువాకి అన్యాయానికి స్పందించే దృష్టి లేదని కాదు.

కొడవటి టెక్కమున్ తలను గూరిచి కార్మిక కర్షకాళితో

నడుము బిగించె ఈ యుగమునందొక నూతన సామ్యవాద మ

న్గడిబిడి, దాని దెబ్బకు వికావికలైనది స్వార్థ జర్మనీ

జడనిధి, నేటి మార్పు లసంఖ్యము లంచితముల్ విచిత్రముల్.

కవి తన కాన్వాస్‌నీ, పరిధినీ కుంచించుకోకుండా ఉన్నా ఇజాలలో ఉన్న నిజాలను చెప్పగలడు.

ఊర్వశినీ, ప్రేయసినీ ఆరాధించి - ఏడుపుకి అందమయిన ఊడుపులు దొడిగిన నవ్యసాహితీ పరిషత్తు కవి దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి:

"ఆమె కన్నులలోన అనంతాంబరపు నీలి నీడలు కలవు" అని మురిశాడు. కాని ఒక చోట:

"పనిచేస్తే పది పైసలొస్తాయ్

పగలంతా సూరీడు మేస్త్రీ

రేతిరి సెందరవంక జోస్తీ" అన్నాడు.

కవిత్వం నినాదం కాదు, పాంప్లెట్ కాదు, శాసనం కాదు, శాసించే సాధనం కాదు. హృదయాన్ని మేల్కొలిపి ఆలోచనని అలంకరించే మేస్త్రి.

'ఇజం' అనే కళ్ళద్దాలు అక్కరలేదన్న దాశరథిగారి మాటకి బలం చేకూర్చడానికి నేను మొహమాటంగా చెప్తున్నాను. కాని ఆయన తన గేయంలో ఇంతకంటె గట్టిగానే చెప్పాడు.

దాశరథి నన్ను తన పరిధిలోకి లాక్కున్న పాట:

మాట్లాడని మల్లెమొగ్గ మాదిరిగా నడిచిరా

నిశ్శబ్దం ఎరుగనట్టి నిమ్నగ వలె విడిచిపో

చేదగు కన్నీటి బొట్టు చిందిన చప్పుడులు విను

వాదింపగరాని మనసు పరివాదిని లోతుగను

సుతారమైన ఆలోచనకీ, muse కీ తెరలేపిన ఈ కవే

నా గీతావళి ఎంత దూరము ప్రయాణంబౌనొ, అందాక ఈ

భూలోకమ్మున కగ్గిపెట్టెదను...

అని హెచ్చరించాడు. ఎందుకని? ఆయనే సమాధానం చెప్పాడు. ఎంత గొప్పగా, ఎంత స్పష్టంగా, కమిటెడ్ కవుల కే మాత్రం తీసిపోనంత ఆవేశంతో -

ఈ కొరగాని లోకమున కిప్పుడె నిప్పురగిల్చి కాల్చి, నా

లో కదలాడు నూహలకు రూప మొసంగి పునస్సృజింతు; న

ఝాకట గుండు పేదలకు బ్రహ్మ లిఖించిన కొంటె వ్రాతలో

వ్యాకరణమ్ము లేదు...

కవికి అఝాకటి గొన్న పేదల దుస్థితి మీద బాధ, అందుకు కారణమైన వారి మీద కోపం మాత్రమే కాదు. దహించిన ఈ లోకం మీద ప్రేమ ఉంది. కవి వినాశకుడుకాదు. పునఃసృష్టి చేసే బ్రహ్మ. ఈ కోపంలో పెద్దరికం ఉంది. ప్రేమించే ప్రపంచం ఉంది. న్యాయం జరగని ఆర్తుల పట్ల స్పందన ఉంది. అన్నిటికన్న ముఖ్యం - కవిత్వం ఉంది.

ఈ కవి దగ్గర నెత్తుటి వరదలు, విప్లవ శంఖాలు, గర్జనలు లేవు. నాశనం చేయాలనే దుందుడుకు ఆవేశం లేదు. ఆయన దృష్టిలో-

ఏనాడెవ్వడు కత్తితో గెలువలేదీ విశ్వమున్, ప్రేమ పా

శానన్ కట్టుము నాలుగుంబది ప్రపంచాలన్...

అంటాడు. కవిత్వం ఆవేశాన్ని పుక్కిలిస్తుంది. ఆలోచనని సునిశితం చేస్తుంది. 'ఆహా!' అనిపిస్తుంది. 'అబ్బా!' అనిపిస్తుంది. కాని నిర్దేశించే ఆవేశం 'ఇజం'ది. నిజానికి శ్రమజీవుల పాటకూడా శ్రమకి ఊతమే. కవి కామన ఉదాత్తం కావాలి. కూలిపోతున్న ప్రపంచం మీద కూడా అతనికి ప్రేమ ఉండాలి. అది తల్లి బిడ్డని చేసే మందిలింపు కావాలి. పక్కింటి వాడు ఎత్తే పదునైన కత్తి కాకూడదు.

దాశరథి భయపెట్టడు. బాధపడతాడు. బాధపెట్టడు. తన బాధని వ్యక్తం చేస్తాడు. ఆయన కత్తి పట్టుకున్న హంతకుడు కాడు. కత్తి పట్టుకుని అక్కరలేని భాగాలను ఉత్తరించే చికిత్సాపరుడు.

1950 ప్రాంతాల్లో ఇలా గర్జించాడు:

ఎవరు కాకతి?

ఎవరు రుద్రమ?

ఎవరు రాయలు?

ఎవరు సింగన?

అన్ని నేనే

అంత నేనే

తెలుగు నేనే

వెలుగు నేనే

ఈయనే అతి నేలబారు మనిషిని ఆనందపరిచే మాధ్యమంలోనూ - సినిమాల్లో - తన కవితా హృదయానికి విడాకులివ్వలేదు.

నీవు రావు నిదుర రాదు

నిలిచిపోయె ఈ రేయి -

కౌగిలిలో ఒదిగిపోయి

కలలు కనే వేళాయె

ఎదురు చూచి ఎదురు చూచి

కన్ను దోయి అలిసిపోయె

నేను నా జీవితంలో ఒకే ఒక్క ఫాన్ మెయిల్ రాశాను - సినీకవికి. ఈ గీతం విన్నాక ఇంటికి వచ్చి దాశరథికి. నేనూ ఆ సినిమాలో పనిచేశాను.

ఇజాలతో ముడిపడి రాముడినీ. కృష్ణుడినీ, విష్ణువు దశావతారాలనీ ఆకాశానికెత్తిన కవులున్నారు. ఒకటి వృత్తి, మరొకటి వ్యావృత్తి అని సర్ది చెప్పుకున్న అభిమానులూ ఉన్నారు.

పరిధిని విస్తృతంగానే ఉంచుకుంటూ, తన ధోరణికి ఏ 'లేబుల్'నీ అంటించుకోకుండా - అధర్మానికి స్పందిస్తూ సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తూ - కవిత్వాన్ని objective గా నిలుపుకున్న కవులు బోలెడు మంది.

ఆకాశం రమ్మంటోంది చెట్ల సందుల్లోంచి
ఇళ్ళ కప్పుల మీదనుంచి
కొండ శిఖరాలెక్కి మేఘాల గుంపుల్లోంచి
పక్షిలేని తోటనుంచి పొమ్మంటోంది
ఒక చంద్రున్నిస్తా
నీ ఆత్మ చప్పరించడానికి
రమ్మంటోంది

ఈయన కేవలం కలలు కనే మిస్టిక్ కాడు. నేల విడిచి సాము చేసే గుడ్డివాడు కాదు. అన్యాయాన్ని, విప్లవ కారుల సాహసాల్నీ వెనకేసుకొచ్చిన ధైర్యశాలి...

చెట్లకు వ్రేలాడిన శిరసులు పూస్తున్నయ్
కొమ్మల్లో పూలై
గోలీ దూరిన గుండెలు కదులుతున్నాయ్
ఈ దేశపు ప్రాచీరేఖ మీద
సూర్యుడు ఉదయించకపోతే
మండే నా గుండె చీల్చి
దాని మీద పెడతా
ఎర్రటి నా కండలతో
ఎండలు కాయిస్తా

అని మథనపడ్డాడు కవి. ఆయన గుంటూరు శేషేంద్ర శర్మ

నా అక్షరాలు కన్నీటి జడులలో దయాపారావతాలు
నా అక్షరాలు ప్రజాశక్తులావహించే విజయ ఐరావతాలు
నా అక్షరాలు వెన్నెలలో ఆడుకునే అందమైన ఆడపిల్లలు

అంటూ ఆర్ద్రతకీ, సుతారమైన ఆలోచనకీ పట్టం కట్టిన ఓ కవి-

కూడు లేని లోకం యిది
గుండె లోతు తాపం యిది
సోమయాజి శాపం యిది
భూమి అడుగు లోకం యిది

అని వాపోయాడు. ఆ కవి పేరు బాలగంగాధర్ తిలక్.

వ్యవస్థ మీద తిరగబడి నిజామాబాద్ కోటలో ఇందూర్ ఖిల్లాలో తెలంగాణా విమోచన పోరాటానికి 1946 - 48 మధ్య జైల్లో ఉన్నాడు దాశరథి.

గొంతుకలెండి, డిక్కలకు కొంచెము గంజియు లేకపోయినన్
పంతము నెగ్గగావలెను, ప్రాణము పోయిన గూడ సమ్మెగా
వింతు మటంచు ఆకట తపించెడు పేదల గూర్చి నేను మ్రో
గింతును రుద్రవీణ...

అన్నాడు.

అయితే కవి తన సుతారమైన స్వప్నాన్ని తాకట్టు పెట్టలేదు
వలపునై నీ హృదయ సీమల నిలువ వలెనని యున్నది
పిలుపునై నీ అధర వీథుల పలుక వలెనని యున్నది
అంటాడు. Dasaradhi is a complete poet.

1960 ప్రాంతంలో మిసిసిపీ విశ్వవిద్యాలయంలోని తొలి నీగ్రో పట్టభద్రుడు జేమ్స్ మెరిడెత్‌ని ఉద్దేశించి చెప్పిన మాటలు:

మిత్తిని మొత్తి, గుండియల మెత్తని పువ్వుల గుత్తులెత్తి, గ
మ్మత్తొనరించినట్టి నవమానవుడా! నినుగెల్చువాడు లే
డిత్తరి నీకు నీవె భళిరే సరివాడవు, నీ మనస్సులో
ఎత్తిన పూల దీపముల నెవ్వడు నార్పగలేడు సోదరా

అభ్యుదయాన్ని నిండైన మనస్సుతో ఆహ్వానించిన కవి దాశరథి.

దాశరథి కవితా వైభవాన్ని ఎత్తిచూపడం, విశ్లేషించడం నా ఉద్దేశం కాదు. ఆయన కవితలో విస్తృతమైన కాన్వాస్, దృక్పథంలో ఏ ఒక్క ఆలోచనకూ తనని తాను పరిమితం చేసుకోని విశాలత్వం - వెరసి - ఒక రేంజ్‌ని సాధించిన దాశరథి, ఆయనవంటి మరికొందరు కవుల గొంతుల్ని సాక్ష్యం తెచ్చుకోవడమే నా ఉద్దేశం.

ఆయన చల్లని స్నేహ హస్తాన్ని అందుకున్నవారికి ఆయన వ్యక్తిత్వంలోనూ ఇంతటి విశాలత్వమూ కనిపిస్తుంది. ఆయనప్పుడు మద్రాసు రేడియోలో పనిచేసేవారు. నేను విజయవాడలో పనిచేసేవాడిని. నేనెప్పుడు మద్రాసు వచ్చినా నన్ను తీసుకెళ్ళి నా చేత రచనలు చదివించేవారు. ఒక్కసారి ముందుగా మీరు చదవండి అంటే కోపం తెచ్చుకుని 'నేను నీ రచనలు చదవడం ఏమిటబ్బాయ్! నాకు నువ్వేం రాసినా బాగుంటుంది' అన్న సహృదయుడు.

మనిషి ఆవేశి. ఒక నిజాన్ని నమ్మడం, కవితను మనసారా చిమ్మడం తప్ప కవితను అమ్మడం తెలీని మనిషి. కనుక డబ్బునీ, బిరుదుల్నీ ఎక్కువ కూడగట్టుకోలేకపోయాడు. అవి ఆయన మనస్సుదాకా పోని విషయాలు. అయినా ఆంధ్రదేశానికి ఆస్థాన కవి అయాడు. కళాప్రపూర్ణుడయాడు. పద్మశ్రీ అయాడు.

1984 లో అనుకుంటాను - సినీనటుడు కృష్ణంరాజు ఏర్పాటు చేసిన ఏదో పాకేజ్‌లో అమెరికా వెళ్ళారు. ఆ సందర్భంలో నేను మద్రాసు రేడియోలో పనిచేస్తున్నాను. అప్పటికి ఆయన రేడియో ఉద్యోగాన్ని విడిచిపెట్టారు. ఇద్దరం రేడియో స్టేషన్‌కి రికార్డింగుకి వెళుతున్నాం. కారులో నా చెయ్యి మీద చెయ్యి వేసి అన్నారు: "ఆరోగ్యం బాగులేదు మారుతీరావ్! అమెరికా వెళుతున్నానే కాని మనస్సు అటు లేదు." అని కాస్సేపాగి "రేడియో ఉద్యోగం రాజీనామా చెయ్యడంలో నేను తొందరపడ్డాను. నువ్వా పని చెయ్యకు" అని హెచ్చరించారు.

మరి రెండేళ్ళకి - 61 ఏళ్ళ వయసుకే - కళ్ళు మూశారు. ఆయన సోదరులు దాశరధి రంగాచార్యులు అన్నారు: "మృత్యువు సైతం మా అన్నయ్య మందహాసాన్ని ఆర్పలేకపోయింది. ఆయన మృత్యువుని గెలిచిన యోధుడు. తిమిరంతో సమరంలో ఉంటాడు. గాలిబ్ గీతాల్లో ఉంటాడు. మిత్రుల మనసుల్లో ఉంటాడు. "

నిజం. ముమ్మాటికీ నిజం. ఇప్పుడు అమెరికా తెలుగు మిత్రుల సమక్షంలో ఆయన చిరంజీవి. తిమిరంతో సమారాన్ని సాగిస్తూ గాలిబ్ హృదయంలోని రసధునిని వెలికి తీసిన కవే ఇజాలు గురించిన నిజాలు చెప్పగలడు.

మరొక్కసారి -

గుడ్డ విడిచి, నడ్డి విరిచి
రోడ్డు మీద నడవకు
ఇజాలతో భుజం కలిపి నిజం దాచ చూడకు

ఎందుకంటే – An “ism” conditions the outlook of the writer, restricts him to stunted goals, retards his vision, discounts the function of his thoughts and most importantly, undercuts the literary stature of his work.

ఆఖరుగా నాకు చాలా ఇష్టమయిన - కొన్ని దశాబ్దాలు - ఎప్పుడు చదివినా, ఎన్నిసార్లు చదివినా ఆహా అనిపించే కవిత - ఆర్చిబాల్డ్ మెక్‌లీష్‌ది. అందులోంచి రెండు మూడు పంక్తులు -

A poem should be palpable and mute
As a globed fruit
A poem should be motionless in time
A poem should be equal to
not true
A poem should not mean
But be.

అయితే ఆధునిక కవులు - చాలా మంది - ఆర్చిబాల్డ్ మెక్‌లీష్‌నీ, దాశరధినీ క్షమిస్తారనుకుంటాను.
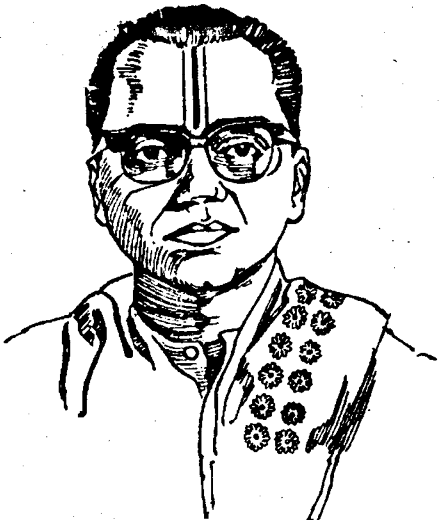
✡ ✡ ✡